

OTROKOVA NAVEZANOST NA MATER IN DISCIPLINIRANJE OTROKA

Zlatka Cugmas

KLJUČNE BESEDE: navezanost; načini discipliniranja, ki jih izvaja mati; internalizacija pravil

KEYWORDS: attachment, maternal discipline, internalization of rules

POVZETEK

Raziskava obravnava zveze med kakovostjo otrokove navezanosti na mater, načini, s katerimi mati disciplinira otroka, in stopnjo otrokove internalizacije pravil. Sodelovale so matere 124 otrok, ki so obiskovali malo šolo, 1., 3. in 4. razred osnovne šole. Kakovost otrokove navezanosti na mater sem ugotavljala z dvema ocenjevalnima lestvicama, ki sta zajemali otrokovo obnašanje do matere v stresnih situacijah. Na splošno so se potrdile pozitivne zveze med prijaznimi, psihološko orientiranimi načini discipliniranja (v nasprotju z načini, orientiranimi na izražanje moči), varno navezanostjo in internalizacijo pravil, čeprav so zveze včasih šibke in nekonsistentne.

ABSTRACT

This study examined relations between attachment security, maternal discipline, and emerging internalization in 124 children attending a school entry programme, the first, the third or the fourth year at primary school. The quality of the child's attachment to the mother was determined using two estimation scales which covered the child's behaviour towards the mother in stressful situations. The study mostly supported the link between gentle, psychologically oriented discipline (opposite of power-oriented parental discipline), attachment security, and internalization, although the data are not very strong and consistent.

PROBLEMATIKA

Številni psihologi menijo, da je kakovost otrokove navezanosti na mater zelo pomembna za otrokov celoten razvoj. Po teoriji Bowlbya (1969) lahko mati že v najzgodnejšem obdobju otrokovega življenja s svojim občutljivim zadovoljevanjem otrokovih potreb omogoči, da otrok razvije občutek varnosti, da zaupa sebi in drugim, da svet ne zaznava kot ogrožujočega. Če pa mati ne zadovoljuje ustrezno otrokovih potreb, otrok razvije anksiozno navezanost na mater, ki se odraža tudi v njegovem odnosu do sebe in drugih.

Za preučevanje kakovosti otrokove navezanosti na mater je Ainsworthova s sodelavci (1978) oblikovala postopek, imenovan "tuja situacija", ki ga sestavlja več otrokovih ločitev in ponovnih srečanj z materjo v laboratoriju. V nekaterih primerih ostane otrok v času materine odsotnosti skupaj z neznano osebo, v drugih primerih pa ostane sam. O kakovosti otrokove navezanosti na mater lahko sklepamo predvsem na osnovi otrokovega obnašanja do matere pri ponovnih srečanjih z njo. Postopek "tuje situacije" je bil najprej namenjen eno- do dveletnim otrokom, kasneje pa so ga začeli v bolj ali manj prirejene oblike uporabljati tudi pri starejših predšolskih otrocih (glej Cassidy, 1988; Howes in Hamilton, 1992). Kljub temu, da poznamo tudi druge načine ugotavljanja kakovosti otrokove navezanosti na mater, ima v novejših raziskavah postopek "tuje situacije" še vedno vodilno vlogo.

Na osnovi ugotavljanja kakovosti otrokove navezanosti na mater lahko otroke razvrstimo v naslednje kategorije: "izogibanje", "varnost" in

“upiranje” (po Ainsworth s sodelavci, 1978). Nekateri avtorji dodajajo kategorijo “kontroliranje” (npr. Shouldice in Stevenson-Hinde, 1992) ali pa uvajajo kategorijo “ambivalenca” (npr. Howes in Hamilton, 1992). Vse kategorije razen kategorije “varnost” izražajo anksiozno navezanost na mater.

Za otroke, ki so uvrščeni v kategorijo “izogibanje”, je značilno, da se v stresnih situacijah izogibajo stikom z materjo, ne da bi pri tem izražali jezo ali sovraštvo do nje. Otroci, uvrščeni v kategorijo “varnost”, se ob prisotnosti matere vedno potolažijo, v stiku z njo izražajo prijateljstvo, toplino in intimnost. Otroci, uvrščeni v kategorijo “upiranje”, se v stresnih situacijah upirajo materi, do nje so sovražni in jo včasih krivijo za svoje težave. Otroci, uvrščeni v kategorijo “kontroliranje”, izražajo zaščitniški ali pokroviteljski odnos do matere. Otroci, uvrščeni v kategorijo “ambivalenca”, se obnašajo podobno kot otroci, uvrščeni v kategorijo “upiranje”, pri čemer včasih kažejo tudi izrazito odvisnost od matere.

Materina občutljivost za otrokove potrebe pa ni pomembna samo v prvem letu otrokovega življenja. Raziskave (npr., Sroufe, 1985; Howes in Hamilton, 1992) kažejo, da je materina občutljivost relativno stabilna kategorija. To pa ne pomeni, da se v času ne spreminja materino konkretno obnašanje do otroka. Npr. občutljiva mati ve, da triletni otrok potrebuje več možnosti za samostojno ravnanje kot enoletni otrok, zato mu jih tudi več nudi (po Matas, Arend in Sroufe, 1978).

Gotovo je eno izmed najbolj zanimivih vprašanj, katera so tista vedenja matere, ki označujejo njeno občutljivost. Otroci, ki izražajo izogibanje materi, imajo občutek, da jih matere odklanjajo (Cassidy in Berlin, 1994). Njihove matere se izogibajo telesnim stikom z otrokom in izražanju pozitivnih čustev. Materi pa se izogibajo tudi tisti otroci, ki jo doživljajo kot vsiljivo. V tem primeru matere pretirano spodbujajo in kontrolirajo otroka (po Belsky, Rovine in Taylor, 1984; po Calkins in Fox, 1992). Raziskave so pokazale, da so matere otrok, uvrščenih v kategorijo “varnost”, bolj pozorne na otrokove namige, jih bolj pravilno razumejo, se nanje hitreje in bolj ustrezno odzivajo kot matere anksiozno navezanih otrok. Otroka sprejemajo, z njim sodelujejo, so mu vselej dostopne in izražajo toplino (Belsky, Rovine in Taylor, 1984; Smith in Pederson, 1988). Otroci, ki so uvrščeni v kategorijo “upiranje”, imajo matere, ki jih zanemarjajo, ne odzivajo se na otrokove namige, v interakciji z njim so le takrat, ko mu nudijo osnovno oskrbo (Belsky, Rovine in Taylor, 1984). Tudi matere

ambivalentnih otrok izražajo podobno neobčutljivost, le da so v trenutkih, ko si same to zaželijo, lahko tudi zelo pozorne do otroka. A še takrat običajno na otrokove namige odgovarjajo z vsiljivostjo ali drugače neustrezno (Belsky, Rovine in Taylor, 1984; Cassidy in Berlin, 1994).

Sprašujem se, ali so tudi različni disciplinski ukrepi, ki jih uporabljajo matere v odnosu do svojega otroka, odraz materine občutljivosti in so povezani s stopnjo otrokove internalizacije pravil ter z razvojem otrokove navezanosti na mater.

Kochanska (1995) je ugotavljala zvezo med načini discipliniranja otroka, ki jih uporablja mati, stopnjo otrokove internalizacije pravil in kakovostjo otrokove navezanosti na mater, pri čemer je kontrolirala še eno izmed otrokovih temperamentnih lastnosti, to je bojazljivost oziroma anksioznost. Raziskavo je izvedla z otroki, starimi od približno dve leti do treh let in pol. Izvedla je opazovanje otrok in njihovih mater na domu in v laboratoriju. V obeh primerih so matere postavile otrokom isto nalogo, in sicer da pospravijo igrače. V laboratoriju pa je izvedla tudi situacijo, pri kateri so v središče sobe postavili za otroka zelo zanimive predmete, mati pa je otroku prepovedala, da bi se jih dotikal. Po določenem času je mati zapustila laboratorijsko sobo, otrok je v njej ostal sam z zanimivimi predmeti. Raziskovalce je zanimalo otrokovo upoštevanje materinih navodil oziroma prepovedi. Na osnovi opisanega postopka je avtorica raziskave ocenila materin stil discipliniranja (vodenje/prijaznost pri discipliniranju v nasprotju z negativnim discipliniranjem/discipliniranjem z izražanjem moči in oblasti) in otrokovo internalizacijo pravil (upoštevanje pravil ob prisotnosti matere in v času njene odsotnosti). Matere so izpolnile več vprašalnikov oziroma ocenjevalnih lestvic, na osnovi katerih je avtorica dobila podatke o otrokovi bojazljivosti oziroma anksioznosti ob novostih; o načinih materinega discipliniranja otroka in o stopnji otrokove internalizacije pravil v vsakdanjih situacijah. Kakovost otrokove navezanosti na mater avtorica ni ugotavljala s "tujo situacijo", ampak z ocenjevalno lestvico, ki so jo rešile matere (Attachment Q-Sort, v prevodu: Navezanost Q-kategorija). Otrokovo bojazljivost oziroma anksioznost ob nenavadnih in novih predmetih (npr. črna škatla, v katero je potrebno seči z roko) oziroma osebah (npr. srečanje s klovnom) so merili tudi v laboratoriju.

Rezultati so pokazali, da s starostjo otrok narašča stopnja internalizacije pravil kakor tudi uporaba prijaznih načinov discipliniranja. Voljnost pri upoštevanju pravil je bila bolj izražena pri deklicah kot pri dečkih.

Pri otrocih, ki so izražali visoko stopnjo bojazljivosti in nagnjenosti k anksioznosti, je zveza med prijaznim discipliniranjem in internalizacijo pravil pomembna. Ti otroci hitro čutijo anksioznost ob misli, da se napačno obnašajo, zato so že prijazna opozorila dovolj, da spremenijo svoje obnašanje. Pri otrocih, ki so izražali nizko stopnjo bojazljivosti in anksioznosti, pa je pomembna zveza med varno navezanostjo na mater in internalizacijo pravil. Prijazna opozorila pri teh otrocih ne spodbudijo optimalne stopnje anksioznosti ob napačnem ravnanju. Lahko bi starši povečali svojo moč in oblastnost v discipliniranju, a to bi slabo vplivalo na internalizacijo pravil. Visoka stopnja izražanja starševske moči v discipliniranju pri otroku povzroča usmerjenost k sebi (pojavi se jeza in zamera), otrok začne iskati zunanje razloge za konflikt. Za otroke, ki čutijo nizko anksioznost ob napačnem ravnanju, je koristno pozitivno vzajemno sodelovanje, ki temelji na varni navezanosti na mater (da daje mati otroku podporo, je občutljiva, odgovarja na otrokove potrebe in je empatična v svojem ravnanju). Ob varni navezanosti na mater so manj bojazljivi otroci bolj voljni sprejeti materina pravila in vrednote. Avtorica zaključuje, da varna navezanost ne spodbuja nujno otrokove internalizacije pravil, ampak je učinkovita predvsem pri otrocih, ki občutijo nizko stopnjo bojazljivosti in anksioznosti.

V članku predstavljam raziskavo, ki sem jo izvedla s predšolskimi otroki in otroki v nižjih razredih osnovne šole. Cilj raziskave je bil dobiti odgovore na naslednja vprašanja: 1. kako pogosto uporabljajo matere različne načine discipliniranja otrok; 2. katera so tista pravila, za katera matere menijo, da je najbolj pomembno, da jih otrok upošteva; 3. kako pogosto se otroci v stresnih situacijah obnašajo do svojih mater na način, ki izraža, da so v odnosu do matere razvili občutek varnosti oz. da so odnosi med otrokom in materjo anksiozni; 4. ali obstaja povezanost med otrokovim obnašanjem do matere v stresnih situacijah in načini, ki jih uporablja mati za discipliniranje otroka; 5. ali obstaja povezanost med otrokovim obnašanjem do matere v stresnih situacijah in materino oceno, kako pogosto otrok upošteva postavljena pravila.

Oblikovala sem naslednji delovni hipotezi:

1. Obstaja pomembna zveza med otrokovim obnašanjem do matere v stresnih situacijah in pogostostjo uporabe različnih načinov discipliniranja otroka, in sicer bolj pogosto otrok do matere izraža prijateljski intimen

odnos, manj pogosto mati uporablja načine discipliniranja, s katerimi izraža svojo avtoriteto in moč, ter obratno.

2. Obstaja pomembna zveza med otrokovim obnašanjem do matere v stresnih situacijah in stopnjo, v kateri otrok upošteva postavljena pravila obnašanja, in sicer bolj pogosto otrok do matere izraža prijateljski intimen odnos, bolj pogosto upošteva pravila, ki jih postavlja mati, in obratno.

Da bi lahko uresničila cilje raziskave, sem sestavila dve ocenjevalni lestvici za ugotavljanje otrokovega obnašanja do matere v stresnih situacijah. Imenovala sem ju Lestvici otrokove navezanosti na mater. Pri prvi so matere ocenile pogostost pojavljanja štirih kategorij otrokovega obnašanja v stresnih situacijah, pri drugi pa so ocenile, koliko je otrokovo obnašanje, opisano v devetih postavkah lestvice, značilno za njihovega otroka. Postavila sem hipotezo, da obstajajo pomembne pozitivne zveze med ocenami določenih kategorij otrokovega obnašanja prve lestvice in ocenami določenih postavk otrokovega obnašanja druge lestvice. Katere so te zveze, je zapisano v poglavju Pripomočki.

METODOLOGIJA

Vzorec

V raziskavi so sodelovale matere 124 otrok (60 (48,4 %) dečkov in 64 (51,6 %) deklic). 26 (21,0 %) otrok je obiskovalo pripravo za vstop v šolo (v nadaljnjem tekstu: malo šolo), 30 (24,2 %) prvi razred, 42 (33,9 %) tretji razred in 26 (21,0 %) četrti razred osnovne šole. Vsi otroci so izhajali iz podeželskega okolja. Starost mater je bila od 24 do 48 let (ar. sr. = 33,93, SD = 5,65, Mo = 32). Izobrazbena raven mater je bila relativno nizka (29 oz. 25,2 % mater je imelo nedokončano ali dokončano osnovno šolo, 32 oz. 27,8 % poklicno ali triletno srednjo šolo, 43 oz. 37,4 % štiriletno srednjo šolo, 10 oz. 8,7 % višjo šolo in 1 mati oz. 0,9 % je imala končano visoko šolo ali več; ostale matere (teh je 9) podatkov o izobrazbi niso posredovale). Večina, to je 88 oz. 71,5 % otrok je živelo v popolni družini (mati, oče in otrok oz. otroci), 5 oz. 4,1 otrok je živelo v nepopolni družini (samo mati ali samo oče in otrok oz. otroci), 27 oz. 22,0 % jih je živelo v popolni razširjeni družini (mati, oče, otrok oz. otroci in drugi sorodniki), 3 otroci oz. 2,4 % pa so živeli v nepopolni razširjeni družini (samo mati ali oče, otrok oz. otroci in drugi sorodniki), ena mati ni posredovala podatkov o tipu družine.

Pripomočki

Za ugotavljanje pogostosti uporabe različnih načinov discipliniranja sem prilagodila lestvico avtorjev Holden in Zambarano (1992; po Kochanska, 1995). Matere so na osnovi 6-stopenjske lestvice (od 0 - nikoli do 6 - devet-ali več kot devetkrat v tednu) ocenile, kako pogosto v običajnem tednu dni uporabijo osem navedenih načinov discipliniranja, ko se otrok ne obnaša tako, kot zahtevajo pravila, ki jih postavljajo. Navedeni načini discipliniranja so naslednji:

1. Navedem razloge, zakaj se mora obnašati drugače.
2. Preusmerim ga k drugi dejavnosti.
3. Z otrokom se pogajam (če ti narediš nekaj meni, naredim zato jaz nekaj tebi).
4. Zagrozim mu, da bo kaznovan (kaznovala ga bo oseba ali pa se mu bo kaj neprijetnega zgodilo, npr. da bo zbolel).
5. Fizično ga kaznujem (npr. udarim ga po ritki ali po roki).
6. Za kazen otroka ignoriram, se ne zmenim zanj.
7. Za kazen otroku odtegnem privilegije (npr. ne dobi sladoleda).
8. V jezi kričim na otroka.

Za ugotavljanje otrokove internalizacije pravil sem uporabila pripomoček, ki sta ga oblikovala avtorja Gralinski in Kopp (1993; po Kochanska, 1995). Matere so zapisale, katera pravila (prepovedi ali zapovedi) so postavile otroku in od njega zahtevajo, da jih upošteva. Zapisati so morale le tista pravila, ki se jim zdijo najpomembnejša. Največ mater je napisalo 5 pravil, 37 mater ni napisalo nobenega pravila, največje število pravil, ki so jih napisale, pa je bilo 12. Nato so za vsako pravilo, ki so ga zapisale, morale oceniti stopnjo otrokove internalizacije pravila. Stopnjo so ocenile z ocenami od 1 do 5 (1 - Otrok pravila skoraj nikoli ne izpolni, čeprav ga opomnim ali gledam; 5 - Otrok pravilo vedno ali skoraj vedno izpolni, ne da bi ga morala opomniti ali gledati). Opise stopenj sem prav tako povzela po zgoraj citiranih avtorjih pripomočka. Skupno oceno stopnje otrokove internalizacije pravil je predstavljal povpreček ocen internalizacije vseh pravil, ki jih je mati zapisala.

Avtorji originalnih pripomočkov za ugotavljanje načinov discipliniranja in otrokove internalizacije pravil poročajo o dobrih psihometričnih lastnostih teh pripomočkov (glej Kochanska, 1995).

Sledili sta ocenjevalni lestvici, na osnovi katerih sem ugotavljala otrokovo obnašanje do matere v stresnih situacijah. Imenovala sem ju Lestvici otrokove navezanosti na mater.

Prva lestvica je obsegala štiri opise otrokovega obnašanja do matere v situacijah, ki so za otroka stresne. Matere so na osnovi 5-stopenjske lestvice (od 1 - nikoli do 5 - vedno) ocenile, kako pogosto se otrok na opisan način obnaša do njih samih, ko doživlja stres, ima težavo, je vznemirjen. Matere sem prosila, da pred ocenjevanjem pogostosti otrokovega obnašanja razmislijo, kdaj se vznemiri njihov otrok, ali morda takrat, ko mora k zobozdravniku; ko je kaznovan pred vrstniki; ko se na nastopu kar naprej moti; ko nehote razbije svojo najljubšo stvar; ko se mora posloviti od mamice, ki odhaja na daljše službeno potovanje; ko ga krega vzgojiteljica oz. učiteljica; ko ga užali njegova "prva ljubezen" in podobno.

Podobnost med opisano lestvico otrokove navezanosti na mater in "tujo situacijo" je ta, da oboje vključuje dogodek ("tuja situacija") oz. dogodke (ocenjevalna lestvica), ki lahko za otroka pomenijo stres. Štirje opisi otrokovega obnašanja v stresnih situacijah so ustrezali štirim kategorijam otrokovega obnašanja v "tuji situaciji", to so: "izogibanje", "varnost", "upiranje" in "kontroliranje". Opise omenjenih kategorij sem povzela po avtoricah Ainsworth s sodelavci (1978) in Cassidy (1986) ter jih delno priredila glede na starost otrok, ki so sodelovali v raziskavi. Pomembna razlika med opisano ocenjevalno lestvico in "tujo situacijo" pa je tudi ta, da ocenjevalna lestvica zajema otrokovo obnašanje do matere v vsakdanjih, naravnih dogodkih, medtem ko se postopek "tuje situacije" izvaja v laboratoriju.

V preliminarnih raziskavah s šest- do sedemletnimi otroki sem ugotovila, da interna konsistentnost lestvice znaša 0,73.

Veljavnost Lestvice otrokove navezanosti na starše sem preverila tako, da sem ugotavljala korelacije z rezultati opazovanja otrokovega obnašanja do staršev pri ponovnem srečanju z njimi v vrtcu oz. mali šoli. Podoben način preverjanja kakovosti otrokove navezanosti sta uporabili avtorici Howes in Hamilton (1992). Opazovanje je izvedlo šest absolventk pedagoške fakultete. Bile so natančno seznanjene s kategorijami otrokovega obnašanja do matere oz. očeta ("izogibanje", "varnost" in "upiranje"). Prav tako so bile ustrezno trenirane v razvrščanju otrok glede na njihovo obnašanje v te kategorije. Niso pa imele vpogleda v cilje raziskave niti niso bile seznanjene z drugimi podatki

o otrocih in njihovih starših. Vsi otroci in njihovi starši so bili opazovani trikrat zaporedoma. Strinjanje med opazovalkami glede razvrščanja obnašanja v posamezne kategorije je bilo visoko, in sicer Cohen's Kappa koeficient znaša 0,95. Rezultati izračunov enosmernih analiz varince so pokazali, da obstajajo pomembne razlike v pogostosti izogibanja materi v vsakodnevni stresnih situacijah med otroki, ki so v vrtcu v odnosu do staršev izražali varnost, in tistimi, ki so izražali anksioznost (to je izogibanje ali upiranje) ($F(1,34) = 9,98, p = 0,003^{**}$). Zaključila sem, da so opisane analize potrdile veljavnost kategorij "varnost" in "izogibanje", bolj pa je vprašljiva veljavnost kategorij "upiranje" in "kontroliranje". Rezultate lahko razložimo z dejstvom, da je pojavljanje zadnjih dveh kategorij redko in, kakor poročajo tudi drugi avtorji (npr. Cassidy in Berlin, 1994), se upiranje in kontroliranje manj konsistentno pojavlja, zato je kategoriji tudi težje preučevati.

Druga lestvica otrokove navezanosti na mater je obsegala devet postavk. Tri so opisovale kategorijo "izogibanje" (Do matere ni sovražen, a ne mara ji zaupati problema. Mirno se zapre v svojo sobo, ker hoče biti sam. Brez jeze in sovraštva reče materi, naj ga pusti pri miru.), tri kategorijo "varnost" (Prosi mater za pomoč ali nasvet oz. ju sprejme. Išče ali sprejme materin objem. Pripoveduje materi o svojih težavah.) in tri kategorijo "upiranje" oz. "kontroliranje" (Skrega se z materjo zaradi druge, z njegovo težavo nepovezane stvari, ki je včasih celo nepomembna. V jezi mater krivi za svoje težave. Kaže jezo do matere: kriči, grdo govori ali gleda in/ali mater celo udari.). Matere so na osnovi tristopenjske lestvice (sploh ni takšen - 1, delno je takšen - 2 in popolnoma je takšen - 3) ocenile izraženost določene lastnosti pri otroku. Kot je že omenjeno v Problematiki tega članka, sem pričakovala, da bodo rezultati pokazali statistično pomembne pozitivne zveze med ocenami postavk otrokovega obnašanja, ki opisujejo določeno kategorijo obnašanja, in ocenami teh istih kategorij otrokovega obnašanja, zbranimi na osnovi prve lestvice otrokove navezanosti.

Postopek

Vsi otroci priložnostno izbranih šolskih razredov so v šoli prejeli pisemsko ovojnico, ki so jo oddali svoji materi. V ovojnici je bil spremljani dopis, ki je matere vabil k sodelovanju, jih seznanil s potekom raziskave in z osnovnimi navodili, ter v predhodnem poglavju opisani pripomočki raziskave. Izpolnjene vprašalnike in ocenjevalne lestvice so otroci prinesli v šolo v

zalepljenih ovojnicah in jih oddali pomočnikom avtorice raziskave v roku enega tedna. Vsi podatki so se vodili pod šiframi in so služili samo raziskovalnim namenom.

REZULTATI

Načini discipliniranja otroka; pravila, ki jih otroku postavljajo matere, in otrokova internalizacija pravil

Izračuni enosmernih analiz variance pokažejo le eno pomembno razlikovanje med dečki in deklicami glede načinov discipliniranja, in sicer dečki so bolj pogosto fizično kaznovani kot deklice ($F(1,112) = 4,78, p = 0,031$; dečki: $M = 0,87, SD = 1,13$, deklice: $M = 0,48, SD = 0,75$). Obstajata dve statistično pomembni razliki med otroki, ki obiskujejo različne razrede, in sicer najpogosteje kot način discipliniranja uporabljajo razlago pravil matere malih šolarjev. Višji, kot je razred, ki ga obiskujejo otroci, manj jim matere razlagajo pravila ($F(3,113) = 3,64, p = 0,015$). Najbolj pogosto so fizično kaznovani mali šolarji. Višji, kot je razred, ki ga obiskujejo otroci, manj pogosto so fizično kaznovani ($F(3,110) = 3,22, p = 0,026$). Matere otrok, ki živijo v popolnih, nepopolnih oz. razširjenih družinah, se ne razlikujejo pomembno po uporabi različnih načinov discipliniranja. Izračuni Pearsonovih koeficientov korelacije ne pokažejo nobene pomembne zveze med izobrazbo matere in načini discipliniranja. Med materino starostjo in načini discipliniranja obstaja le ena statistično pomembna zveza, in sicer mlajše, kot so matere, bolj pogosto odtegujejo privilegije ($r = -0,23, p < 0,01$).

Tabela 1: Pogostost uporabe različnih načinov discipliniranja

Načini discipliniranja:	aritm. sr.	SD	Mo
1. Navedem razloge, zakaj se mora obnašati drugače.	2,77	1,48	3
2. Preusmerim ga k drugi dejavnosti.	2,08	1,47	2
3. Z otrokom se pogajam (če ti narediš nekaj meni, naredim zato jaz nekaj tebi).	1,28	1,43	0
4. Zagrozim mu, da bo kaznovan (kaznovala ga bo oseba ali pa se mu bo kaj neprijetnega zgodilo).	0,62	1,05	0
5. Fizično ga kaznujem (npr. udarim ga po ritki ali po roki).	0,67	0,97	0
6. Za kazen otroka ignoriram, se ne zmenim zanj.	0,75	1,32	0
7. Za kazen otroku odtegnem privilegije (npr. ne dobi sladoleda).	1,32	1,56	0
8. V jezi kričim na otroka.	1,52	1,53	0

Kot je razvidno iz tabele 1, matere uporabljajo naslednje načine discipliniranja (našteti so od najbolj pogosto do najmanj pogosto uporabljenega): navajanje razlogov, preusmerjanje, kričanje, odtegnitev privilegijev, pogajanje, ignoriranje, fizično kaznovanje in grožnje. Zanimivo je, da matere menijo, da uporabljajo predvsem prva dva načina discipliniranja, to je navajanje razlogov in preusmerjanje, medtem ko ostale načine discipliniranja večina mater nikoli ne uporablja.

Tabela 2: Pearsonovi koeficienti korelacije kot izraz zvez med pogostostjo uporabe različnih načinov discipliniranja

Načini discipliniranja:	razlaga	preusmeritev	pogajanje	grožnja	fizična kazen	ignoriranje	odtegn. privil.	kričanje
razlaga								
preusmerjanje	,51***							
pogajanje	,25**	,22**						
grožnja	,05	,11	,17*					
fizična kazen	,21*	,19*	,13	,26**				
ignoriranje	,15*	,22**	,23**	,05	,12			
odtegnitev privilegijev	,32***	,17*	,21**	,13	,14	,28***		
kričanje	,26**	,23**	,15	,28***	,44***	,31***	,07	

Legenda:

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$.

Iz tabele 2 je razvidno, da obstajajo številne pomembne zveze med pogostostjo uporabe različnih načinov discipliniranja. Pomembne pozitivne zveze obstajajo ne le med načini discipliniranja, ki se po prijaznosti in izražanju materine avtoritete ne razlikujejo (npr. med pogostostjo razlaganja pravil in preusmerjanjem; med pogostostjo kričanja na otroka in fizičnim kaznovanjem ter izražanjem groženj), ampak tudi med načini discipliniranja, ki se po prijaznosti in moči razlikujejo (npr. med pogostostjo kričanja na otroka in razlaganjem pravil ter preusmerjanjem).

Tabela 3: Pravila, ki jih matere postavljajo otrokom, glede na starost in spol otrok

Pravila, povezana:	Mala šola		1. razred		3. razred		4. razred	
	F	D	F	D	F	D	F	D
z učenjem *1	3 5,9	0 0,0	13 23,6	10 27,8	21 32,3	24 25,3	11 33,3	17 56,7
s skrbjo zase *2	16 31,4	4 33,3	10 18,2	7 19,4	15 23,1	20 21,1	7 21,2	4 13,3
z odnosom do drugih ljudi *3	9 17,6	1 8,3	12 21,8	9 25,0	17 26,2	28 29,5	3 9,1	4 13,3
z lepim obnašanjem *4	8 15,7	2 16,7	5 9,1	3 8,3	2 3,1	3 3,2	3 9,1	3 10,0
z odnosom do staršev *5	7 13,7	1 8,3	7 12,7	4 11,1	6 9,2	6 6,3	0 0,0	2 6,7
z družinskimi navadami *6	5 9,8	3 25,0	7 12,7	2 5,6	4 6,2	10 10,5	9 27,3	0 0,0
s samostojnostjo *7	1 2,0	1 8,3	0 0,0	0 0,0	0 0,0	1 1,1	0 0,0	0 0,0
s skrbjo za lastnino *8	2 3,9	0 0,0	1 1,8	1 2,8	0 0,0	3 3,2	0 0,0	0 0,0
skupaj	51 100	12 100	55 100	36 100	65 100	95 100	33 100	30 100

Legenda:

V kvadratih tabele pomeni zgornja številka število pojavljanj (f), spodnja pa odstotkovno vrednost (%).

F fantje, D deklice

*1: Da se uči; čita; urejenost zvezkov, torbe; red pri pisanju domačih nalog (jo napiše, ko pride iz šole); vztrajnost; prizadevnost; obiskovanje verouka in drugih izvenšolskih interesnih dejavnosti itd.

*2: Pravočasno odhajanje spat; skrb za lastno higieno (npr. umivanje zob); previdnost na cesti, v prometu; omejitve pri gledanju televizije (da ne gleda neprimernih oddaj in predolgo časa), red pri vstajanju, zajtrkovanju; odpoved kajenju, mamilom itd.

*3: Iskrenost; poštenost; da ne krade; spoštovanje drugih ljudi; prijaznost; strpnost; pomoč drugim, neagresivnost; skrb za druge (tudi za sorojence) itd.

*4: Da ne govori grdo; da pozdravlja; se lepo obnaša itd.

*5: Da uboga starše; da jim zaupa o svojih težavah; da se z njimi pogovarja; da se ne izgovarja itd.

*6: Da ne je pred televizijo; da se doma preobleče in preobuje v copate; da pove staršem, da odhaja od doma; da ne gre v šolo prezgodaj in da se po pouku ne potepa itd.

*7: Da se sam obleče, si pripravi šolske potrebščine itd.

*8: Da ne umaže zvezkov; ne izgublja svojih stvari itd.

Pripomba: Kategorije pravil *2, *3, *4 in *6 sem povzela po Papalia in Olds (1996, str. 258). Skupine otrok (različno stare deklice in dečki) se razlikujejo po številu.

Iz tabele 3 je razvidna tendenca, da s starostjo otrok narašča število pravil, povezanih z učenjem. Pravila, povezana s skrbjo zase in lepim obnašanjem, so še posebej pogosta v predšolskem obdobju.

Za vsakega otroka posebej sem izračunala povprečno oceno upoštevanja pravil, ki jih otroku postavlja mati. To mero sem imenovala "internalizacija". Izračuni enosmernih analiz variance niso odkrili razlik v internalizaciji med otroki, ki se razlikujejo po spolu in starosti, izobrazbi in starosti mater ter tipu družine.

Izračuni Pearsonovih koeficientov korelacije odkrijejo le eno statistično pomembno zvezo med pogostostjo uporabe različnih načinov discipliniranja in otrokovo internalizacijo pravil, in sicer: pogosteje, kot mati v jezi kriči na otroka, redkeje otrok upošteva pravila, ki jih postavlja mati ($r = -0,25$, $p < 0,05$).

Kakovost otrokove navezanosti na mater

Tabela 4: Aritmetične sredine in standardne deviacije pojavljanja različnih oblik otrokovega obnašanja do matere v stresnih situacijah (kakovost otrokove navezanosti na mater)

	Kategorije otrokovega obnašanja do matere			
	izogibanje	varnost	upiranje	kontroliranje
aritmetična sr.	2,08	4,19	2,35	1,92
SD	0,92	0,75	1,06	0,98

Kot kaže tabela 4, otroci najpogosteje izražajo občutek varnosti v svojem obnašanju do matere v stresnih situacijah, kar se ujema z ugotovitvami drugih avtorjev (glej Cassidy in Berlin, 1994).

Tabela 5: Aritmetične sredine in standardne deviacije ocen posameznih postavk otrokovega obnašanja do matere v stresnih situacijah

	Postavke otrokovega obnašanja do matere								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
ar.sr.	2,43	1,55	1,53	2,55	1,41	1,18	2,33	1,39	1,47
SD	0,68	0,58	0,59	0,63	0,59	0,45	0,65	0,61	0,59

Legenda:

Postavke otrokovega obnašanja do matere v stresnih situacijah:

- 1 Prosi me za pomoč ali nasvet oz. ju sprejme.
- 2 Ni sovražen, a ne mara mi zaupati problema.
- 3 Ne da bi pokazal jezo ali sovraštvo do mene, mi reče, naj ga pustim pri miru.
- 4 Išče ali sprejme moj objem.
- 5 Se skrega z mano zaradi druge, z njegovo težavo nepovezane stvari, ki je včasih celo nepomembna.
- 6 Kaže jezo do mene (kriči, grdo govori, me grdo gleda ali celo udari).
- 7 Pripoveduje mi o svojih težavah.
- 8 V jezi pravi, da sem kriva za njegovo težavo.
- 9 Mirno se zapre v svojo sobo, hoče biti sam.

Iz tabele 5 je razvidno, da otroci v stresnih situacijah najpogosteje iščejo oz. sprejmejo materin objem, pomoč ali nasvet in materi pripovedujejo o svojih težavah.

Na osnovi izračunanih enosmernih analiz variance zaključujem, da ne obstajajo pomembne razlike med dečki in deklicami, kakor tudi ne med različno starimi otroki, glede ocen otrokovega obnašanja do matere v stresnih situacijah - z eno izjemo, in sicer otroci, ki obiskujejo različne skupine oz. razrede, se pomembno razlikujejo po izražanju jeze do matere ($F(3,114) = 4,69, p = 0,004$). Jeza do matere, izražena s kričanjem, grdim govorjenjem, gledanjem oz. s fizično agresivnostjo, je najbolj značilna za male šolarje, najmanj pa za četrtošolce, kar razlagam z različno stopnjo socializacije (glej Papalia in Olds, 1996) in samokontrole (glej Berk, 1996). Glede otrokovega obnašanja do matere v stresnih situacijah obstajata pomembni razliki med otroki, katerih matere imajo različno izobrazbo. Obstaja tendenca, da višjo, kot ima mati izobrazbo, pogosteje jo otrok prosi za pomoč ali nasvet oz. ju sprejme, in obratno ($F(3, 109) = 4,23, p = 0,007$). V stresnih situacijah kažejo do mater jezo najpogosteje otroci, katerih matere imajo poklicno šolo ($F(3, 105) = 3,15, p = 0,028$). Obstajata statistično pomembni zvezi med

starostjo matere in otrokovim obnašanjem do matere v stresnih situacijah, in sicer mlajše, kot so matere, bolj pogosto otroci izražajo občutek varnosti ($r = -0,24$, $p < 0.01$) in bolj je zanje značilno, da materi pripovedujejo o svojih težavah ($r = -0,27$, $p < 0.01$). Izračuni analize variance so tudi pokazali tendenco, da otroci, ki živijo v popolnih družinah, manj pogosto izražajo kontroliranje kot otroci iz nepopolnih družin ($F(3, 116) = 3,42$, $p = 0,020$); da je za otroke, ki živijo v razširjenih družinah, bolj značilno, da izražajo jezo do matere kot za otroke iz nerazširjenih družin ($F(3, 114) = 4,76$, $p = 0,004$) in da se otroci iz nepopolnih (nerazširjenih) in razširjenih družin najpogosteje zaprejo v svojo sobo, ker želijo biti sami, da pa je to najmanj značilno za otroke iz popolnih (nerazširjenih) družin ($F(3, 118) = 5,33$, $p = 0,002$).

Ob predpostavki, da ocene mater izražajo dejansko stanje in niso pomembno povezane le s socialno zaželenostjo odgovorov, lahko sklepam, da so materina izobraženost, njena relativna mladost in otrokovo življenje v popolni nerazširjeni družini tisti dejavniki, ki so pozitivno povezani s pojavljanjem otrokovega prijateljska intimnega obnašanja do matere v stresnih situacijah.

Tabela 6: Pearsonovi koeficienti korelacije, zračunani med kategorijami in posameznimi postavkami otrokovega obnašanja do matere v stresnih situacijah

	Postavke otrokovega obnašanja do matere								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
izogibanje	-,27 **	,22 **	,09	-,08	,12	,25 **	-,27 **	,10	,05
varnost	,21 ***	-,19 *	-,08	,12	-,08	-,15 *	,26 **	,07	-,01
upiranje	-,22 **	,23 **	,15 *	-,03	,37 ***	,12	-,10	,48 ***	,01
kontroliranje	-,20 *	,14	,15 *	-,21 **	,43 ***	,20 *	-,08	,28 ***	-,05

Legenda:

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$.

Postavke otrokovega obnašanja do matere v stresnih situacijah:

1 Prosi me za pomoč ali nasvet oz. ju sprejme.

2 Ni sovražen, a ne mara mi zaupati problema.

- 3 Ne da bi pokazal jezo ali sovraštvo do mene, mi reče, naj ga pustim pri miru.
 4 Išče ali sprejme moj objem.
 5 Se skrega z mano zaradi druge, z njegovo težavo nepovezane stvari, ki je včasih celo nepomembna.
 6 Kaže jezo do mene (kriči, grdo govori, me grdo gleda ali celo udari).
 7 Pripoveduje mi o svojih težavah.
 8 V jezi pravi, da sem kriva za njegovo težavo.
 9 Mirno se zapre v svojo sobo, hoče biti sam.

Pričakovala sem (glej poglavji Problematika in Pripomočki), da obstajajo pomembne pozitivne zveze med oceno kategorije izogibanje in ocenami postavk št. 2, 3 in 9; med oceno kategorije varnost in ocenami postavk št. 1, 4 in 7 ter med ocenama kategorij upiranje oz. kontroliranje in ocenami postavk št. 5, 6 in 8. Od pričakovanih dvanajstih pozitivnih zvez rezultati raziskave odkrijejo osem statistično pomembnih.

Povezanost med načini discipliniranja, internalizacijo pravil in kakovostjo otrokove navezanosti na mater

Tabela 7: Pearsonovi koeficienti korelacije kot izraz zvez med pogostostjo uporabe različnih načinov discipliniranja in kategorijami otrokovega obnašanja do matere v stresnih situacijah

Kategorije	Načini discipliniranja							
	razlaga	preusmeritev	pogajanje	grožnja	fizična kazen	ignoriranje	odteg. privil.	kričanje
izogibanje	,06	,15*	-,09	-,15	,02	,10	,02	,16
varnost	-,01	-,06	-,09	-,05	,09	-,02	,19*	-,11
upiranje	,27**	,27**	,20*	,08	,16*	,18*	,27**	,20*
kontroliranje	,10	,08	,11	,19*	,00	,12	,20*	,10

Legenda:

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$.

Iz tabele 7 je razvidno, da obstaja največ statistično pomembnih zvez med pogostostjo uporabe različnih načinov discipliniranja in pogostostjo otrokovega upiranja materi. Vse te zveze so pozitivne, kar pomeni, da

pogosteje, kot matere uporabljajo različne načine discipliniranja, pogosteje otroci izražajo upiranje materi v stresnih situacijah, in obratno.

Tabela 8: Pearsonovi koeficienti korelacije, izračunani med postavkami otrokovega obnašanja do matere v stresnih situacijah in pogostostjo uporabe različnih načinov discipliniranja

Postavke navezan.	Načini discipliniranja							
	razlaga	preusmeritev	pogajanje	grožnja	fizična kazen	ignoriranje	odtegn. privil.	kričanje
1	-,07	-,07	,03	,04	-,01	-,22**	-,00	-,13
2	,16*	,14	,05	,15	,03	,13	-,02	,05
3	,00	,01	,12	-,02	,19*	,19*	,06	,27**
4	,11	,08	-,01	,03	,03	,01	,15	,10
5	,12	,19*	,12	,04	,03	,11	,18*	,14
6	,06	-,01	,02	,18*	,09	,22**	,12	,39***
7	,00	,02	-,07	-,01	-,04	-,18*	,24**	-,14
8	,27***	,20**	,26**	,07	,01	,03	,27**	,17*
9	,04	,10	,13	,01	-,06	,07	-,03	,05

Legenda:

*p < 0.05; **p < 0.01; ***p < 0.001.

Postavke otrokovega obnašanja do matere v stresnih situacijah:

- 1 Prosi me za pomoč ali nasvet oz. ju sprejme.
- 2 Ni sovražen, a ne mara mi zaupati problema.
- 3 Ne da bi pokazal jezo ali sovraštvo do mene, mi reče, naj ga pustim pri miru.
- 4 Išče ali sprejme moj objem.
- 5 Se skrega z mano zaradi druge, z njegovo težavo nepovezane stvari, ki je včasih celo nepomembna.
- 6 Kaže jezo do mene (kriči, grdo govori, me grdo gleda ali celo udari).
- 7 Pripoveduje mi o svojih težavah.
- 8 V jezi pravi, da sem kriva za njegovo težavo.
- 9 Mirno se zapre v svojo sobo, hoče biti sam.

Tudi ob pregledu tabele 8 ugotovimo, da obstaja največ statistično pomembnih zvez med pogostostjo uporabe različnih načinov discipliniranja in postavkami, ki izražajo upiranje materi oz. ignoriranje matere. Tudi te zveze so pozitivne.

Tabela 9: Pearsonovi koeficienti korelacije, izračunani med povprečnim upoštevanjem pravil, ki jih postavljajo matere, in postavkami otrokove navezanosti na mater

	Kategorije in postavke otrokovega obnašanja do matere												
	ign	var	upi	kon	v1	v2	v3	v4	v5	v6	v7	v8	v9
internalizacija	-,13	,15	-,22*	-,31**	,20*	-,27**	-,36***	,32***	-,27**	-,43***	-,10	-,28**	,08

Legenda:

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$.

ign ignoriranje,

var varnost,

upi ... upiranje,

kon ... kontroliranje.

Postavke otrokovega obnašanja do matere v stresnih situacijah:

1 Prosi me za pomoč ali nasvet oz. ju sprejme.

2 Ni sovražen, a ne mara mi zaupati problema.

3 Ne da bi pokazal jezo ali sovraštvo do mene, mi reče, naj ga pustim pri miru.

4 Išče ali sprejme moj objem.

5 Se skrega z mano zaradi druge, z njegovo težavo nepovezane stvari, ki je včasih celo nepomembna.

6 Kaže jezo do mene (kriči, grdo govori, me grdo gleda ali celo udari).

7 Pripoveduje mi o svojih težavah.

8 V jezi pravi, da sem kriva za njegovo težavo.

9 Mirno se zapre v svojo sobo, hoče biti sam.

Tabela 9 kaže, da od izračunanih trinajstih zvez obstaja kar devet statistično pomembnih zvez med otrokovo internalizacijo pravil in kategorijami oz. postavkami otrokovega obnašanja do matere v stresnih situacijah. Od teh so vse zveze med internalizacijo pravil in kategorijami oz. postavkami, za katere sem predvidevala, da izražajo otrokov občutek varnosti, pozitivne; vse zveze med internalizacijo pravil in kategorijami oz. postavkami, za katere sem predvidevala, da izražajo anksiozno navezanost na mater, pa negativne.

DISKUSIJA

Raziskava je pokazala, da matere predšolskih otrok in otrok v nižjih razredih osnovne šole najpogosteje kot načina discipliniranja uporabljajo razlago in preusmerjanje. Največ pravil, ki jih postavijo in od otroka zahtevajo, da jih upošteva, je v zvezi z učenjem, skrbjo za samega sebe, odnosom do drugih ljudi, družinskimi navadami, lepim obnašanjem in odnosom do staršev. Najpogosteje otroci v stresnih situacijah izražajo prijateljski intimen odnos do svojih mater.

Rezultati so le delno potrdili hipotezo št. 1. Res sem odkrila pomembne zveze med otrokovim obnašanjem do matere v stresnih situacijah in načini discipliniranja otroka. Niso pa se potrdila predvidevanja, da pogosteje, kot otrok izraža prijateljski intimen odnos do matere, manj pogosto mati uporablja načine discipliniranja, s katerimi izraža svojo avtoriteto in moč, ter obratno. Rezultati so pokazali, da pogosteje, kot matere uporabljajo različne načine discipliniranja, manj pogosto se otroci v stresnih situacijah obnašajo do njih na prijateljski intimen način.

Skleпам, da je pomembno, s katerimi disciplinskimi ukrepi se določen ukrep pojavlja, in da je isti vzgojni ukrep lahko za enega otroka pozitiven, za drugega pa negativen. Npr. odtegnitev privilegijev pomembno pozitivno korelira tako s pogostostjo otrokovega obnašanja do matere, ki izraža občutek varnosti ("Pripoveduje mi o svojih težavah."), kot tudi s pogostostjo otrokovega obnašanja, ki izraža upiranje ("Se skrega z mano ..." in "V jezi pravi, da sem kriva za njegovo težavo."). Učinek različnih načinov discipliniranja je odvisen od številnih dejavnikov, eden izmed njih je tudi otrokov temperament, kot je dokazala že Kochanska (1995).

Poleg tega so tudi posamezni načini discipliniranja heterogene kategorije. Večina mater namreč ocenjuje, da uporabljajo kot način discipliniranja razlago. Vprašamo se pa lahko, na kakšen način razlagajo pravila. Podobno se sprašuje Kochanska (1992), kaj pomeni prijazno prepričevanje, prigovarjanje. Kakor prigovarjanje tako se lahko tudi navajanje razlogov pojavlja v zelo različnih oblikah, od tega, da otroku jasno, kratko in mirno razložimo, zakaj je neko pravilo pomembno, do tega, da se ob nenehnem nejevoljnem navajanju razlogov pritožujemo nad otrokovim vedenjem, postanemo vsiljivi in otroku nadležni. Razlaganje pravil lahko spremlja različna intonacija govora in nebesedna komunikacija. Vsekakor pa rezultati kažejo, da

pretirano nadziranje in vodenje otroka ni zaželeno. Sprašujem se, kje je torej "zlata sredina", o kateri je govoril že Aristotel.

Rezultati raziskave so potrdili hipotezo št. 2. Ta se je glasila, da obstaja pomembna zveza med otrokovim obnašanjem do matere v stresnih situacijah in stopnjo, v kateri otrok upošteva postavljena pravila obnašanja, in sicer pogosteje, kot izraža otrok do matere prijateljski intimen odnos, pogosteje upošteva pravila, ki jih postavlja mati, in obratno.

Menim, da lahko ta raziskava pomeni osnovo za nadaljnja raziskovanja opisane problematike. Treba pa je opisane ugotovitve (tudi sklep, da imajo načini discipliniranja manj pomembno vlogo pri razvoju odnosov med otrokom in materjo ter otrokovi internalizaciji pravil obnašanja kot količina disciplinskih ukrepov) sprejeti ob upoštevanju določenih metodoloških omejitev raziskave. Omenila jih bom le nekaj. V raziskavi so sodelovale le matere s podeželja, kar pomeni, da bi bilo smiselno izvesti podobno raziskavo tudi v mestnem okolju. Ker je bil vzorec raziskave izbran priložnostno, obravnavani otroci niso povsem enakomerno zastopani glede na kraj bivanja in starost. Podatke so v opisani raziskavi posredovale le matere, ki vselej ne morejo biti povsem objektivne ocenjevalke lastnega obnašanja kakor tudi ne obnašanja in lastnosti svojega otroka (glej Miller, 1988). Smiselno bi bilo raziskavo razširiti še z opazovanji in drugimi metodami psihološkega raziskovanja. V raziskavi ugotavljam le korelacijske, ne pa tudi vzročnih zvez. Trdim lahko, da obstaja povezanost med otrokovim obnašanjem do matere v stresnih situacijah in načini discipliniranja otroka ter otrokovo stopnjo upoštevanja pravil, medtem ko lahko le ugibam, kaj je vzrok in kaj posledica. Npr. discipliniranje otroka lahko vpliva na razvoj odnosov med otrokom in materjo (npr. na upiranje materi), možna pa je tudi obratna smer povezanosti, in sicer da odnosi med otrokom in materjo vplivajo na način discipliniranja otroka. Lahko pa ima pomembno vlogo tudi tretji dejavnik, npr. otrokov temperament. V nadaljnjih raziskavah bi bilo treba Lestvici otrokove navezanosti na mater izboljšati z metodološkega vidika, to je dodatno preveriti njune psihometrične značilnosti.

LITERATURA

1. Ainsworth, M. D. S.; Blehar, M. C.; Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of Attachment, A Psychological Study of the Strange Situation*. New Jersey, LEA (Lawrence Erlbaum Associates, Publishers), Hillsdale.
2. Belsky, J.; Rovine, M. in Taylor, D. (1984). The Pennsylvania infant and family development project: III. The origins of individual differences in infant-mother attachment: Maternal and infant contributions. *Child Development*, 55, 718-728.
3. Berk, L. E. (1996). *Infants, Children and Adolescents*. Second Edition, Allyn and Bacon, Boston, London, Toronto, Sydney, Tokyo, Singapore.
4. Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss (Vol. 1), Attachment*. New York (London: Hogarth), Basic Books.
5. Calkins, S. D. & Fox, N. A. (1992). The Relations among Infant Temperament, Security of Attachment, and Behavioral Inhibition at Twenty-Four Months. *Child Development*, 63, 1456-1472.
6. Cassidy, J. (1986). The Ability to Negotiate the Environment: An Aspect of Infant Competence as Related to Quality of Attachment. *Child Development*, 57, 331-337.
7. Cassidy, J. (1988). Child-Mother Attachment and the Self in Six-Year-Olds. *Child Development*, 59, 121-134.
8. Cassidy, J., & Berlin, L. J. (1994). The Insecure/Ambivalent Pattern of Attachment: Theory and Research. *Child Development*, 65, 971-991.
9. Howes, C., & Hamilton, C. E. (1992). Children's Relationships with Caregivers: Mothers and Child Care Teachers. *Child Development*, 63, 859-866.
10. Kochanska, G. (1995). Children's Temperament, Mothers' Discipline, and Security of Attachment: Multiple Pathways to Emerging Internalization. *Child Development*, 66, 597-615.
11. Kochanska, G. (1992). Children's Interpersonal Influence With Mothers and Peers. *Developmental Psychology*, (28) 3, 491-499.
12. Miller, S. A. (1988). Parents' Beliefs about Children's Cognitive Development. *Child Development*, 59, 259-285.
13. Papalia, D. E. & Olds, S. W. (1996). *A child's world, Infancy through adolescence*. New York, St. Louis, San Francisco, Auckland, Bogota, Caracas, Lisbon, London, Madrid, Mexico City, Milan, Montreal, New Delhi, San Juan, Singapore, Sydney, Tokyo, Toronto, McGraw-Hill, Inc.
14. Matas, L.; Arend, R. A., & Sroufe, L. A. (1978). Continuity of Adaptation in the Second Year: The Relationship between Quality of Attachment and Later Competence. *Child Development*, 49, 547-556.

15. Shouldice, A., & Stevenson-Hinde, J. (1992). Coping with Security Distress: The Separation Anxiety Test and Attachment Classification at 4.5 Years. *Journal Child Psychol. Psychiat.*, 2, 331-348.
16. Smith, P. B. & Pederson, D. R. (1988). Maternal sensitivity and patterns of infant-mother attachment. *Child Development*, 59, 1097-1101.
17. Sroufe, L. A. (1985). Attachment Classification from the Perspective of Infant-Caregiver Relationships and the Infant Temperament. *Child Development*, 56, 1-14.

KAJ SE OBJAVLJA?

Psihološka obzorja objavljajo izvirne znanstveno raziskovalne in teoretične prispevke (empirične raziskave, teoretične razprave, teoretske prepovede), strokovne prispevke, prevode pomembnih člankov in tekov, serije in prikaze domačih in tujih del, strokovne novice in aktualnosti. Vseh prispevkov mora biti s področja psihologije in njenih mejnih interdisciplinarnih področij. Znanstveni in strokovni prispevki morajo biti pisani v jedrnatem, razumljivem, logično jasnem in jezikovno ustreznem slogu. Empirične raziskave naj bodo razčlenjene na običajni način (teoretični uvod, opis metode, prikaz rezultatov in diskusija z zaključki). Prispevki po pravilu ne smejo biti daljši kot 16 strani (ena avtorska polja, ko je članek v običajnem razmaku, oz. 30 strani, ko je v dvojnem razmaku). Prispevki so lahko napisani v slovenskem ali angleškem jeziku (izjemoma še v kakem drugem svetovnem jeziku).

KAKŠEN NAJ BO TIFKOPIS?

Tipkopis mora biti oddan v trojniku (po prvem pošiljanju ne dobijate diskete). Tiskan mora biti s tiskalnikom z razločnimi naslovi, robovi in označenimi (numeriranimi) stranmi. Članek naj ne vsebuje opomb (fusnot). Besedilo mora biti napisano z dvojnimi razmaki. Ime in priimek avtorja z naslovom in navedbo ustanove je treba poslati na posebnem listu. Prva stran prispevka naj vsebuje naslov (brez imena in naslova avtorjevi), po naslovu ključne besede, ki opredeljujejo vsebino, nato pa povzetek v obsegu 100 do 150 besed. Ključne besede in povzetek morajo biti tudi v angleškem jeziku. Tabele morajo biti vključene v rokopis, za slike pa je treba v rokopisu označiti približno mesto, kjer naj bodo vstavljene (npr. z oznako Slika 1, ali Vstavi sliko 1). Slike morajo biti izdelane brezhibno (s tušem), v poštev